

**MINISTARSTVO POLJOPRIVREDE, ŠUMARSTVA I VODOPRIVREDE
UPRAVA ZA BEZBJEDNOST HRANE, VETERINU I FITOSANITARNE POSLOVE**

PREDLOG

**AŽURIRANI INOVIRANI PLAN UPRAVLJANJA
NUSPROIZVODIMA ŽIVOTINJSKOG PORIJEKLA KOJI NIJESU
NAMIJENJENI ISHRANI LJUDI
SA AKCIONIM PLANOM
2025 - 2030**

SADRŽAJ

UVOD

1. Zakonodavni okvir
2. Institucionalni okvir
3. Organizacija uprave za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove
4. Nusproizvodi po kategorijama i način postupanja
5. Brojno stanje životinja u Crnoj Gori
6. Registar objekata ABP u Crnoj Gori

INOVIRANI PLAN UPRAVLJANJA NUSPROIZVODIMA ŽIVOTINJSKOG PORIJEKLA

7. Ciljevi upravljanja nusproizvodima
 - 7.1. Uslovi za uspješno upravljanje ABP
 - 7.2. Rizici kod upravljanja ABP
8. Ocjena stanja upravljanja nusproizvodima
 - 8.1. Trenutno stanje
 - 8.2. Procijenjena količina ABP u Crnoj Gori
 - 8.2.1. Procjena ABP dobijenih od uginulih životinja
 - 8.2.2. Procjena ABP dobijenih u klanicama i pogonima za rasjecanje
 - 8.2.3. Procjena ABP dobijenih u objektima za preradu hrane životinjskog porijekla
 - 8.2.4. Procjena ukupne količine ABP dobijenih u Crnoj Gori
 - 8.2.5. Status Crne Gore u pogledu rizika od BSE i relevantnog uticaja na količinu ABP
 - 8.2.6. Predviđene aktivnosti na poboljšanju pouzdanosti podataka o količinama ABP
9. Uspostavljanje sistema za ABP u Crnoj Gori
 - 9.1. Izgradnja stočnih grobalja
 - 9.2. Uspostavljanje sistema za sakupljanje ABP i izgradnja sabirnih centara
 - 9.3. Izgradnja postrojenja za neškodljivo uklanjanje ABP
10. Razvijanje javne svijesti o upravljanju nusproizvodima
11. Akcioni plan - način realizacije i subjekti odgovorni za realizaciju

SKRAĆENICE

UBHVFP - Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove
MPŠV - Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede
MEORS - Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera
EK - Evropska komisija
ABP - Nusproizvodi životinjskog porijekla
FBO - Subjekti u poslovanju hranom
ZOV - Zakon o veterinarstvu
ZOZDŽ - Zakon o zaštiti i dobiti životinja
ZOBH - Zakon o bezbjednosti hrane
SRM - Specifični rizični materijal
BSE - Bovina spongiformna encefalopatija
MANCP - Višegodišnji nacionalni kontrolni plan
SPO - Standardne operative procedure

UVOD

Svako lice dužno je da primjenjuje mjere radi zaštite životne sredine od štetnih uticaja bilo da su povezane sa uzgojem, držanjem i prometom životinja, ili sa proizvodnjom i prometom proizvoda životinjskog porijekla, hrane za životinje i nusproizvodima, kao i mjere prilikom sprečavanja pojave, širenja, suzbijanja i iskorjenjivanja zaraznih bolesti životinja.

Svako lice dužno je da postupa sa nusproizvodima, izlučevinama životinja, otpadom i otpadnim vodama u skladu sa zakonom o veterinarstvu i propisima o bezbjednosti hrane i zaštite životne sredine.

Zabranjeno je bacati leševe životinja u rijeke, jezera, more ili druge vodene tokove ili odvoditi ili ih ostavljati na putevima, drugim javnim površinama, otvorenom prostoru, u šumama ili na drugom mjestu.

Nusproizvodi životinjskog porijekla su cijela tijela ili djelovi životinja, proizvodi životinjskog porijekla ili drugi proizvodi dobijeni od životinja koji nijesu namijenjeni ishrani ljudi, uključujući jajne ćelije, embrione i sjeme;

Dobijeni proizvodi su proizvodi dobijeni postupkom obrade, odnosno prerade nusproizvoda životinjskog porijekla;

U skladu sa Zakonom o veterinarstvu ("Sl. list Crne Gore" br. 30/12, 48/15, 52/16, 43/18 i 84/24), Vlada donosi Plan upravljanja nusproizvodima životinjskog porijekla koji nijesu namijenjeni ishrani ljudi, na period od pet godina.

Upravljanje nusproizvodima vrši se u skladu sa planom upravljanja nusproizvodima.

Plan upravljanja nusproizvodima sadrži:

- 1) ocjenu stanja upravljanja nusproizvodima;
- 2) ciljeve upravljanja nusproizvodima;
- 3) mjere u upravljanju nusproizvodima sa dinamikom realizacije;
- 4) okvirna finansijska sredstva za izvršavanje plana;
- 5) način realizacije i subjekte odgovorne za realizaciju;
- 6) razvijanje javne svijesti o upravljanju nusproizvodima.

Vlada Crne Gore je na sjednici koja je održana 18. decembra 2025.godine donijela Inovirani plan upravljanja nusproizvoda životinjskog porijekla koji nijesu namijenjeni ishrani ljudi u periodu od 2025 do 2030 godine, zaključak Vlade broj: 11-011/25-4510/3 od 25 decembra 2025. godine.

Nakon dobijanja komentara od strane EK, Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove je pripremila Ažurirani inovirani plan upravljanja nusproizvodima životinjskog porijekla koji nijesu namijenjeni ishrani ljudi u periodu od 2025 do 2030 godine.

Donošenjem Ažuriranog inoviranog plana upravljanja nusproizvodima životinjskog porijekla koji nijesu namijenjeni ishrani ljudi u periodu od 2025 do 2030 godine, prestaje da važi Inovirani plan upravljanja nusproizvoda životinjskog porijekla koji nijesu namijenjeni ishrani ljudi u periodu od 2025 do 2030 godine.

1. ZAKONODAVNI OKVIR

- **Zakon o veterinarstvu** ("Sl. list CG" br. 30/2012, 48/2015, 57/2015 - drugi zakon, 52/2016 i 43/2018).

Ovim Zakonom propisane su mjere za veterinarsku zaštitu životne sredine, zabrana upotreba određenih nusporizvoda za ishranu životinja, upravljanje nusproizvodima životinjskog porijekla koje obuhvata zahtjeve za privremeno čuvanje, sakupljanje i preradu ili uništavanje nusproizvoda, naknade, obaveze lokalne uprave, kao i uslove za objekte za nusproizvode.

- **Pravilnik o klasifikaciji i postupanju sa nusproizvodima životinjskog porijekla, higijensko i veterinarsko-zdravstvenim uslovima za nusproizvode**¹ ("Sl. list CG" br. 8/2020).

Ovim pravilnikom propisuje se klasifikacija, upravljanje, odnosno postupanje, metode prerade, higijensko i veterinarsko-zdravstveni uslovi za nusproizvode životinjskog porijekla i proizvode dobijene od nusproizvoda koji nijesu namjenjeni ishrani ljudi, higijensko i veterinarsko-zdravstveni i drugi uslovi za objekte za sakupljanje, prevoz i korišćenje nus proizvoda.

- **Pravilnik o higijenskim, veterinarsko-zdravstvenim i drugim uslovima za nusproizvode i objekte za preradu ili uništavanje nusproizvoda životinjskog porijekla**² ("Sl. list CG", br. 45/15 i 8/2020).

Ovim pravilnikom propisuju se higijenski, veterinarsko-zdravstveni i drugi uslovi za nusproizvode životinjskog porijekla i proizvode dobijene od nusproizvoda, za objekte za preradu ili uništavanje, sakupljanje i prevoz nusproizvoda, sadržaj zahtjeva za izdavanje odobrenja, odnosno upis u registar odobrenih objekata, dokumentaciju koja se prilaže uz zahtjev, sadržaj i način vođenja registra, količine i način odlaganja nusproizvoda zakopavanjem ili spaljivanjem i uslove za stočna groblja ili jame-grobnice.

- **Pravilnik o mjerama za sprječavanje pojave, otkrivanje, suzbijanje i iskorjenjivanje transmisivnih spongioformnih encefalopatija** ("Sl. list CG", br 54/15, 2/2019 i 114/2022).

Ovim pravilnikom definiše se specifični rizični material (SRM), način odstranjivanja i postupanja.

- **Pravilnik o službenim kontrolama proizvoda životinjskog porijekla namijenjenih ishrani ljudi** ("Sl. list CG", br. 27/16).

Ovim pravilnikom propisuje se način vršenja službenih kontrolama proizvoda životinjskog porijekla namijenjenih ishrani ljudi uključujući i način vršenja službenih kontrola nusproizvoda životinjskog porijekla koji nijesu namijenjeni ishrani ljudi.

Kontinuirano se vrši usaglašavanje nacionalnih sa EU propisima.

¹ Regulatorna (EZ) br. 1069/2009

² Regulatorna (EZ) br. 142/2011

2. INSTITUCIONALNI OKVIR

Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede je nadležno za donošenje planskih dokumenata i propisa u oblasti nusproizvoda životinjskog porijekla.

Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove je nadležna za izvršavanje sljedećih poslova: pripremanje i donošenje propisa, vodiča, instrukcija, uputstava iz oblasti nusproizvoda i kontinuirano usaglašavanje nacionalnih sa EU propisima u oblasti kojom se uređuje upravljanje nusproizvodima; registracija gazdinstava na kojima se drže i uzgajaju životinje i objekata za promet životinja; registracija/odobravanje objekata za proizvodnju, preradu i distribuciju proizvoda životinjskog porijekla; registracija/odobravanje objekata za sakupljanje, prevoz, obradu, preradu, skladištenje nusproizvoda životinjskog porijekla; organizacija i sprovođenje službene kontrole u objektima za sakupljanje, obradu, preradu i skladištenje nusproizvoda životinjskog porijekla u skladu sa zakonom, odnosno po utvrđenim procedurama⁴; definisanje uslova za promet nusproizvoda životinjskog porijekla; i priprema Plana upravljanja nusproizvodima životinjskog porijekla i sprovođenje službenih kontrola.

Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera vrši poslove koji se odnose na pripremu i praćenje propisa i strateško planiranje sistema u oblasti ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera; sistem integralne zaštite životne sredine i održivog korišćenja prirodnih resursa; oblast procjene uticaja i strateške procjene uticaja na životnu sredinu, integrisano sprečavanje i kontrolu zagađivanja; zaštitu prirode; kvalitet vazduha; klimatske promjene i odobravanje i praćenje projekata koji se realizuju u cilju ublažavanja efekata klimatskih promjena; zaštitu ozonskog omotača; zaštitu od buke i vibracije; hemikalije; zaštitu od radijacije (radioaktivne materije i jonizujuća zračenja); nejonizujuća zračenja; zaštitu zemljišta od zagađivanja i dr.

3. ORGANIZACIJA UPRAVE ZA BEZBJEDNOST HRANE, VETERINU I FITOSANITARNE POSLOVE

Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove stoji se iz tri sektora, i to:

1. Sektor za bezbjednost hrane
2. Sektor za veterinu
3. Sektor za fitosanitarne poslove

Nadležne organizacione jedinice za nusproizvode životinjskog porijekla:

Sektor za bezbjednost hrane

U Sektoru za bezbjednost hrane vrše se poslovi iz nadležnosti Uprave utvrđene zakonima iz oblasti bezbjednosti hrane, hrane za životinje i nusproizvoda životinjskog porijekla, poljoprivrede, tržišnih standarda, GMO, sredstava za zaštitu bilja, organizuju i sprovode službene kontrole/inspekcijski nadzor hrane, hrane za životinje i nusproizvoda životinjskog porijekla u skladu sa ovlašćenjima utvrđenim ovim i drugim zakonima.

Sektor za bezbjednost hrane se sastoji od četiri odsjeka:

- Odsjek za bezbjednost hrane životinjskog porijekla;
- Odsjek za bezbjednost hrane neživotinjskog porijekla;
- Odsjek za hranu za životinje i nusproizvode životinjskog porijekla;
- Odsjek za Inspekciju za hranu.

Sektor za veterinu

U Sektoru veterine se vrše poslovi iz nadležnosti Uprave utvrđene zakonima iz oblasti veterinarstva, identifikacije i registracije životinja, zaštite dobrobiti životinja, veterinarskih ljekova, poljoprivrede, tržišnih standarda i organizuje i sprovode službene kontrole/ inspekcijski nadzor u skladu sa ovlašćenjima utvrđenim ovim i drugim zakonima.

Sektor za veterinu se sastoji od četiri odsjeka:

- Odsjek za zdravlje, zaštita dobrobiti životinja i identifikacija i registracija životinja;
- Odsjek za međunarodni promet;
- Odsjek za veterinarsku djelatnost, veterinarske lijekove, antimikrobnu rezistenciju i monitoring rezidua;
- Odsjek za veterinarsku inspekciju.

Veterinarska služba obuhvata ovlaštene vršioce javnih poslova:

- Specijalističku veterinarsku laboratoriju;
- Ovlaštene veterinarske ambulante.

Specijalistička veterinarska laboratorija ovlaštena je, u skladu sa Zakonom o veterinarstvu, da vrši laboratorijsku dijagnostiku zaraznih i parazitskih bolesti, kao i mikrobiološko ispitivanje hrane životinjskog porijekla i hrane za životinje životinjskog porijekla.

Veterinarske ambulante ovlaštene su da vrše javne poslove, u skladu sa Zakonom o veterinarstvu, koji se odnose na otkrivanje, suzbijanje, i iskorjenjivanje zaraznih i parazitskih bolesti životinja.

Ovlašćeni veterinari, odnosno ambulante u kojima su zaposleni, u skladu sa Zakonom o veterinarstvu, vrše poslove službenih kontrola - pregleda životinje prije i poslije klanja i svježeg mesa u odobrenim objektima (*ante mortem i post mortem*) i kontrolu razvrstavanja i označavanja nusproizvoda u objektima za klanje.

4. NUSPROIZVODI PO KATEGORIJAMA I NAČIN POSTUPANJA

U skladu sa Pravilnikom o klasifikaciji i postupanju sa nusproizvodima životinjskog porijekla, higijensko i veterinarsko-zdravstvenim uslovima za nusproizvode ("Sl. list CG" br. 8/2020) nusproizvodi životinjskog porijekla se prema stepenu rizika za javno zdravlje i zdravlje životinja razvrstavaju u nusproizvode kategorije 1, 2 i 3.

Tabela 1. Nusproizvodi po kategorijama i način postupanja

NUSPROIZVODI - KATEGORIJA 1
<p><u>Kategorija 1 obuhvata sljedeće nusproizvode:</u></p> <ol style="list-style-type: none">1) čitava tijela i sve djelove tijela, uključujući kožu:<ul style="list-style-type: none">- životinja kod kojih postoji sumnja ili službena potvrda prisustva TSE;- usmrćenih životinja tokom sprovođenja mjera za sprečavanje širenja, suzbijanje i iskorjenjivanje TSE,- kućnih ljubimaca i životinja iz zooloških vrtova i cirkusa, životinja za proizvodnju i divljih životinja;- eksperimentalnih životinja;- divljih životinja kod kojih postoji sumnja ili potvrda prisustva zarazne bolesti koja se može prenijeti na ljude ili životinje;2) tkiva i organa kao specifični rizični materijal, u skladu sa propisom kojim je uređeno otkrivanje i suzbijanje TSE, kao i čitava tijela ili djelove tijela uginulih životinja koji u vrijeme njihovog uklanjanja i/ili zbrinjavanja sadrže specifični rizični materijal;3) koji su dobijeni od životinja koje su bile podvrgnute nepropisnom liječenju ili su im date nedozvoljene supstance ili proizvodi;4) koji sadrže ostatke drugih supstanci i kontaminenata životne sredine u skladu sa propisom kojim su uređene rezidue kod živih životinja;5) koji su sakupljeni tokom prečišćavanja otpadnih voda iz:<ul style="list-style-type: none">- objekata za preradu nusproizvoda kategorije 1; ili- drugih objekata u kojima se odlaže specifični rizični materijal;

- 6) ugostiteljski otpad iz prevoznih sredstava u međunarodnom prometu;
7) mješavinu nusproizvoda kategorije 1 sa kategorijom 2 ili kategorijom 3 ili sa obje kategorije.

Postupanje sa nusproizvodima Kategorije 1

Sa nusproizvodima kategorije 1 postupa se na neki od sljedećih načina:

- 1) uništava se kao otpad spaljivanjem, i to:
 - u neprerađenom stanju; ili
 - nakon prerade sterilizacijom pod pritiskom, poslije čega se dobijeni materijal označava;
- 2) prerađuje se ili zbrinjava suspaljivanjem:
 - u neprerađenom stanju; ili
 - nakon prerade sterilizacijom pod pritiskom, a dobijeni materijal se označava;
- 3) prerađuje se sterilizacijom pod pritiskom, a ako je nusproizvod kategorije 1 ugostiteljski otpad uništava se zakopavanjem na odobrenoj deponiji:
 - u neprerađenom ili prerađenom stanju koristi se kao gorivo za sagorijevanje;
 - koristi se za proizvodnju kozmetičkih proizvoda, aktivnih implantibilnih medicinskih sredstva, medicinskih sredstva, in vitro dijagnostičkih medicinskih sredstva, veterinarskih lijekova, lijekova i drugih dobijenih proizvoda od nusproizvoda kategorije 1 u skladu sa posebnim propisom.

NUSPROIZVODI - KATEGORIJA 2

Kategorija 2 obuhvata sljedeće nusproizvode:

- 1) stajnjak, nemineralizovani guano i sadržaj digestivnog trakta;
- 2) koji su sakupljeni tokom prečišćavanja otpadnih voda iz:
 - objekata za preradu nusproizvoda kategorije 2; ili
 - objekata za klanje životinja u kojima se odlaže specifični rizični materijal;
- 3) koji sadrže rezidue dozvoljenih supstanci ili kontaminenata u skladu sa propisom kojim su uređene rezidue kod živih životinja;
- 4) koji nijesu bezbjedni za ishranu ljudi zbog prisustva stranih tijela u njima;
- 5) iz uvoza koji ne ispunjavaju propisane veterinarsko-zdravstvene uslove za uvoz i koji nijesu vraćeni zemlji izvoznici, osim nusproizvoda kategorije 1;
- 6) životinje i djelove životinja, i to:
 - životinje koje su uginule, a nijesu bile zaklane ili usmrćene za ishranu ljudi, uključujući i životinje usmrćene radi iskorjenjivanja zaraznih bolesti;
 - fetuse;
 - jajne ćelije, embrione i sjeme za vještačko osjemenjavanje, koji nijesu namijenjeni za reprodukciju;
 - uginulu živinu u jajetu.
- 7) mješavina nusproizvoda kategorije 2 sa nusproizvodima kategorije 3;
- 8) druge nusproizvode životinjskog porijekla, osim nusproizvoda kategorije 1 ili kategorije 3.

Postupanje sa nusproizvodima Kategorije 2

Sa nusproizvodima kategorije 2 postupa se na neki od sljedećih načina:

- 1) zbrinjava se kao otpad spaljivanjem, i to:
 - u neprerađenom stanju, ili
 - nakon prerade sterilizacijom pod pritiskom, nakon čega se dobijeni materijal označava;
- 2) prerađuje se ili zbrinjava suspaljivanjem ako je nus proizvod kategorije 2 otpad:
 - u neprerađenom stanju ili
 - nakon prerade sterilizacijom pod pritiskom, poslije čega se dobijeni materijal trajno označava;

- 3) odlaže se na odobrenu deponiju nakon prerade sterilizacijom pod pritiskom, nakon čega se dobijeni materijal označava;
- 4) koristi se za proizvodnju organskih đubriva ili oplemenjivača zemljišta koji se stavljaju na tržište, nakon prerade sterilizacijom pod pritiskom, poslije čega se dobijeni materijal trajno označava;
- 5) koristi se u proizvodnji komposta ili biogasa:
 - u prerađenom stanju sterilizacijom pod pritiskom, nakon čega se dobijeni materijal trajno označava, ili
 - u neprerađenom ili prerađenom stanju, ako se radi o stajnjaku, digestivnom traktu i sadržaju digestivnog trakta, mlijeku, proizvodima od mlijeka, kolostrumu, jajima i proizvodima od jaja, ako ne postoji opasnost za širenje naročito opasnih zaraznih bolesti;
- 6) nanosi se na zemljište u neprerađenom stanju, u slučaju stajnjaka, sadržaja digestivnog trakta koji je odvojen od digestivnog trakta, mlijeka, proizvoda od mlijeka i kolostruma, ako ne postoji opasnost za širenje naročito opasnih zaraznih bolesti;
- 7) silira se, prerađuje u kompost ili transformiše u biogas, ako se radi o materijalu koji potiče od vodenih životinja;
- 8) koristi se u neprerađenom ili prerađenom stanju, kao gorivo za sagorijevanje; ili
- 9) koristi se za proizvodnju kozmetičkih proizvoda, aktivnih implantabilnih medicinskih sredstva, medicinskih sredstva, in vitro dijagnostičkih medicinskih sredstva, veterinarskih lijekova, lijekova i drugih dobijenih proizvoda od nusproizvoda kategorije 2 u skladu sa posebnim propisom.

NUSPROIZVODI - KATEGORIJA 3

Kategorija 3 obuhvata sljedeće nusproizvode:

- 1) trup i djelove zaklanih životinja, a u slučaju divljači, trup i djelove trupova odstrijeljene divljači, koji su bezbjedni za ishranu ljudi, a koji iz komercijalnih razloga nijesu namijenjeni za ishranu ljudi;
- 2) trup i djelove trupa koji potiču od životinja zaklanih u klanici i za koje je pregledom prije klanja dozvoljeno klanje za ishranu ljudi, kao i trupove i djelove divljači odstrijeljene za ishranu ljudi, i to:
 - a) trupove ili tijela i djelove životinja koji su odbačeni kao nebezbedni za ishranu ljudi, ali ne pokazuju znake zaraznih bolesti koje se mogu prenijeti na ljude ili životinje;
 - b) glave živine;
 - c) kože životinja, uključujući ostatke od završne obrade, rogove i stopala, uključujući falange i karpalne, metakarpalne, tarzalne i metatarzalne kosti:
 - životinja, osim preživara za koje je obavezno laboratorijsko ispitivanje na prisustvo TSE; i
 - preživara koji su laboratorijski ispitani na prisustvo TSE i rezultat laboratorijskog ispitivanja je bio negativan;
 - d) svinjske čekinje;
 - e) perje;
- 3) koji potiču od živine i lagomorfa zaklanih na gazdinstvu i koji ne pokazuju znake zaraznih bolesti koje se mogu prenijeti na ljude ili životinje;
- 4) krv životinja koje nijesu pokazivale znake zaraznih bolesti koje se putem krvi mogu prenijeti na ljude ili životinje i koje su zaklane u klanici a nakon antemortem pregleda je dozvoljeno klanje za ishranu ljudi, i to:
 - životinja, osim preživara za koje postoji obaveza laboratorijskog ispitivanja na prisustvo TSE, i
 - preživara koji su laboratorijski ispitani na prisustvo TSE i rezultat laboratorijskog ispitivanja je bio negativan;
- 5) koji potiču iz objekata za proizvodnju proizvoda namijenjenih za ishranu ljudi, uključujući odmašćene kosti, čvarke i mulj iz centrifuge ili separatora prilikom prerade mlijeka;
- 6) proizvode životinjskog porijekla ili hranu koja sadrži proizvode životinjskog porijekla koja više nije namijenjena za ishranu ljudi iz komercijalnih razloga, poteškoća u proizvodnji, grešaka u pakovanju ili drugih nedostataka koji ne predstavljaju rizik za zdravlje ljudi ili životinja;
- 7) hranu za kućne ljubimce i hranu za životinje životinjskog porijekla ili hranu za životinje koja sadrži nusproizvode životinjskog porijekla ili prerađene proizvode koja više nije namenjena za ishranu životinja

- iz komercijalnih razloga, poteškoća u proizvodnji, grešaka u pakovanju ili drugih nedostataka koji ne predstavljaju rizik za zdravlje ljudi ili životinja;
- 8) krv, placentu, vunu, perje, dlake, rogove, djelove kopita i sirovo mlijeko, koji potiču od živih životinja koje nijesu pokazivale znake zaraznih bolesti koje se tim proizvodima mogu prenijeti na ljude ili životinje;
 - 9) vodene životinje i djelove tih životinja, osim morskih sisara, koje nijesu pokazivale znake zaraznih bolesti koje se mogu prenijeti na ljude ili životinje;
 - 10) od vodenih životinja koji potiču iz objekata u kojima se proizvode proizvodi za ishranu ljudi;
 - 11) koji potiču od životinja koje nijesu pokazivale znake bolesti prenosive na ljude i životinje, i to:
 - cijele školjke, sa mekim tkivom ili mesom,
 - nusproizvodi iz inkubatora, jaja, nusproizvodi od jaja, uključujući i ljuske jaja;
 - jednodnevne piliće usmrćene iz komercijalnih razloga;
 - 12) vodeni i kopneni beskičmenjaci, osim vrsta koje su patogene za ljude ili životinje;
 - 13) životinje ili njihovi djelovi koje pripadaju zoološkim rodovima Rodentia i Lagomorpha;
 - 14) kože životinja, kopita, perje, vuna, rogovi, dlaka i krzno koji potiču od uginulih životinja, koje nijesu pokazale znake bolesti koje se preko tih proizvoda mogu prenijeti na ljude ili životinje;
 - 15) masno tkivo koje potiče od životinja koje nijesu pokazivale znake bolesti koje se mogu prenijeti na ljude ili životinje, koje su zaklane u klanici i za koje je pregledom prije klanja dozvoljeno klanje za ishranu ljudi;
 - 16) ugostiteljski otpad.

Postupanje sa nusproizvodima Kategorije 3

Sa nusproizvodima kategorije 3 postupa se na neki od sljedećih načina:

- 1) uništava se, u neprerađenom ili prerađenom stanju, spaljivanjem kao otpad;
- 2) prerađuje se ili zbrinjava suspaljivanjem u neprerađenom ili prerađenom stanju ako je otpad;
- 3) uništava se u prerađenom stanju zakopavanjem na odobrenoj deponiji;
- 4) prerađuje se, osim nus proizvod kategorije 3 koji je promjenjen u procesu raspadanja ili kvara tako da predstavlja neprihvatljiv rizik po javno zdravlje i zdravlje životinja i koristi za:
 - proizvodnju hrane za životinje koja je namijenjena za ishranu uzgajanih životinja, osim krznašice;
 - proizvodnju hrane za životinje koja je namijenjena za ishranu krznašica;
 - proizvodnju hrane za kućne ljubimce; ili
 - proizvodnju organskih đubriva i oplemenjivača zemljišta;
- 5) koristi se za proizvodnju sirove hrane za kućne ljubimce;
- 6) koristi se u proizvodnji komposta ili biogasa;
- 7) silira se, prerađuje u kompost ili se transformiše u biogas, ako materijal potiče od vodenih životinja;
- 8) ljuske jaja i ljuštore od školjki, osim onih iz kojih je uklonjeno meko tkivo i meso koriste se pod uslovima i na način kojim se sprječava pojava rizika za javno zdravlje i zdravlje životinja;
- 9) koristi se kao gorivo za sagorijevanje, u neprerađenom ili prerađenom stanju;
- 10) koristi se za izradu kozmetičkih proizvoda, aktivnih implantibilnih medicinskih sredstva, lijekova i drugih dobijenih proizvoda od nusproizvoda kategorije 3 u skladu sa posebnim propisom;
- 11) ugostiteljski otpad prerađuje se sterilizacijom pod pritiskom ili drugim metodama prerade ili se prerađuje u kompost ili se transformiše u biogas; ili
- 12) nanosi se na zemljište bez prethodne prerade, u slučaju sirovog mlijeka, kolostruma i proizvoda dobijenih od njih, koji ne predstavljaju rizik za prenošenje bolesti koje se putem tih proizvoda mogu prenijeti na ljude ili životinje.

5. BROJNO STANJE ŽIVOTINJA U CRNOJ GORI

Uprava za statistiku - MONSTAT objavljuje rezultate o brojnom stanju stoke i živine u skladu sa važećim nacionalnim zakonodavnim okvirom i međunarodnim statističkim standardima.

Tabela 2. Broj životinja u Crnoj Gori, 2024.godine

Vrsta životinje	Broj - ukupno
GOVEDA	67.946
OVCE	144.916
KOZE	26.833
SVINJE	29.270
ŽIVINA	1.080.099
KONJI	4.253

Izvor: Monstat

6. REGISTAR OBJEKATA ABP U CRNOJ GORI

Osim 4 objekta za skladištenje i obradu koža, Uprava nema upisanih drugih ABP objekata.

Koža životinja koje pripadaju kategoriji 3 nusproizvoda obrađuju se u odobrenim objektima za nusproizvode. Ova kategorija nusproizvoda je ekonomski valorizovana, najčešće kroz izvoz. Dva takva odobrena objekta nalaze se i na listi EU odobrenih objekata za uvoz iz trećih zemalja nusproizvoda koji nijesu namjenjeni za ishranu ljudi (Gradina i Miniko).

Tabela 3. Registar objekata ABP u Crnoj Gori, 2025.godine

Odobreni broj	OBJEKAT			Kategorija	DJELATNOST
	Naziv	Adresa	Opština		
18 EU	GRADINA	Ibarska bb	Rožaje	KAT 3	Skladištenje i obrada sirove kože
59 EU	MINIKO	Velimlje bb	Nikšić	KAT 3	Skladištenje i obrada sirove kože
001 NP	BURKO	Nedakusi	Bijelo Polje	KAT 3	Skladištenje i obrada sirove kože
002 NP	BIF	Šipčanik bb	Tuzi	KAT 3	Skladištenje i obrada sirove kože

Izvor: Uprava

PLAN UPRAVLJANJA NUSPROIZVODIMA ŽIVOTINJSKOG PORIJEKLA

7. CILJEVI UPRAVLJANJA NUSPROIZVODIMA

Cilj upravljanja nusproizvodima životinjskog porijekla je zaštita zdravlja ljudi i životinja, kao i zaštita životne sredine kroz tretman nusproizvoda na neškodljiv način, i ostvariće se kroz:

- implementaciju propisanih zahtjeva za razvrstavanje nusproizvoda u tri kategorije, prema riziku za javno zdravlje, a sve u skladu sa nacionalnim i EU zakonodavstvom;
- sprovođenje službenih kontrola prilikom odvajanja, rukovanja, sakupljanja, prerađivanja i/ili uništavanja nusproizvoda;
- uspostavljanje sistema za sakupljanje trupova uginulih životinja;
- uspostavljanje sveobuhvatnog sistema za upravljanje nusproizvodima, uključujući i izbor metode, organizaciju kao i finansiranje sistema.

Sve ovo će omogućiti da upravljanje nusproizvodima životinjskog porijekla u Crnoj Gori bude u skladu sa EU propisima, koji su uglavnom transponovani li će biti transponovani u nacionalno zakonodavstvo i čime se osim usaglašavanja sa EU zahtjevima stvaraju uslovi i za pravilnu implementaciju.

7.1. USLOVI ZA USPJEŠNO UPRAVLJANJE NUSPROIZVODIMA ŽIVOTINJSKOG PORIJEKLA (ABP)

Sljedeći uslovi moraju biti ispunjeni da bi upravljanje nusproizvodima životinjskog porijekla (ABP) bilo uspješno:

- pouzdan sistem skupljanja ABP – uključuje uspostavljen centralni registar, registrovane sabirne centre, privremena skladišta i jasno definisane rokove za skupljanje.
- pravna sigurnost i predvidivi ugovorni odnosi, jasna pravila za upravljanje ABP, stroga službena kontrola, koncesioni ugovori, prekogranični aranžmani i dugoročne obaveze država.
- transparentan i stabilan sistem naknada po toni ABP, koji omogućava planiranje troškova i investicija.

7.2. RIZICI KOD UPRAVLJANJA NUSPROIZVODIMA ŽIVOTINJSKOG PORIJEKLA (ABP)

- **Ekonomski aspekti – korist i rizici**

Najveći izazov predstavlja obezbjeđivanje kontinuiranog snabdijevanja sirovinom, koje može biti ugroženo nepouzdanim evidencijama ABP, padom stočarske proizvodnje i sezonskim klanjem životinja. Logistika (skupljanje, transport) čine 40–70% operativnih troškova i zavise od cijena goriva, kvaliteta infrastrukture i udaljenosti postrojenja, što direktno utiče na profitabilnost.

- **Socijalni aspekti**

Sistem zahtjeva, harmonizaciju veterinarskih standarda i jačanje institucionalnih kapaciteta zemalja u regionu. Međutim, socijalni rizici uključuju moguće protivljenje lokalnih zajednica (NIMBY efekat – „Ne u mom dvorištu“) zbog straha od neprijatnih mirisa, zagađenja ili povećanog saobraćaja.

- **Politički aspekti**

Kada je riječ o rizicima, najveći izazov predstavlja potreba za dugoročnim koncesionim ugovorima i međudržavnim sporazumima o preradi ABP. Takođe, potencijalne promjene fiskalne politike (subvencije, porezi) direktno utiču na održivost poslovnog modela. Administrativni izazovi, uključujući nedovoljnu podršku politike veterinarski službi, mogu dovesti do kašnjenja, nedosljednosti u nadzoru i otežane operativne implementacije.

- **Ekološki aspekti**

Sistem za skupljanje ABP i moguće postrojenje za preradu nusproizvoda životinjskog porijekla donosi značajne ekološke koristi, jer sprječava zagađenje voda i zemljišta, smanjuje nekontrolisano spaljivanje ili zakopavanje, i omogućava iskorišćavanje organskog materijala kroz proizvodnju energije (kogeneracija, biogas, biodizel). Sa aspekta ekoloških rizika, postrojenja za preradu nusproizvoda životinjskog porijekla mogu emitovati neprijatne mirise i isparljiva organska jedinjenja (VOC), što može izazvati protivljenje lokalnog stanovništva ukoliko nijesu instalirani napredni sistemi za prečišćavanje vazduha.

8. OCJENA STANJA UPRAVLJANJA NUSPROIZVODIMA

8.1. TRENUTNO STANJE

Nusproizvodi se sada odlažu u skladu sa Zakonom o veterinarstvu sa izraženim izazovima koje predstavljaju data zakonska rješenja.

Vršenje poslova sakupljanja i uništavanja ABP vrše komunalne službe lokalnih samouprava-komunalna preduzeća.

Jedinice lokalne samouprave nijesu namjenski izgradile stočna groblja, kako je to Zakonom o veterinarstvu definisano kao prihvatljivo rješenje, u odnosu na trenutnu situaciju i mogućnosti u Crnoj Gori do izgradnje postrojenja za preradu nusproizvoda životinjskog porijekla. Ovaj otpad se trenutno odlaže na gradskim deponijama na za to određenom ali neizdvojenom, neograđenom i neoznačenom prostoru.

Jedinica lokalne samouprave vrše sakupljanje životinjskih leševa sa javnih površina radi uništavanja, odnosno zakopavanja deponijama.

Subjekti u poslovanju hranom (FBO), posebno veliki objekti za klanje i rasjecanje mesa u Crnoj Gori, imaju neophodnu infrastrukturu za odvajanje nusproizvoda po kategorijama. U skladu sa Pravilnikom o klasifikaciji i postupanju sa nusproizvodima životinjskog porijekla, higijensko i veterinarsko-zdravstvenim uslovima za nusproizvode ("Sl. list CG" br. 8/2020) imaju obavezu da odvajaju nusproizvode po kategorijama 1, 2 i 3.

Međutim, bez obzira što postoje mogućnosti za odvajanje i skladištenje nusproizvoda po kategorijama u samim objektima, zbog toga što za sada ne postoje objekti za preradu ili uništavanje nusproizvoda, nusproizvodi se zbirno predaju lokalnim komunalnim službama. FBO imaju potpisane ugovore za zbrinjavanje nusproizvoda sa komunalnim službama. Komunalne službe tako preuzimaju skladištene nusproizvode, odvoze ih i zbrinjavaju na deponijama. To značajno umanjuje motivisanost FBO da na pravilan način odvajaju nusproizvode po kategorijama.

Držaoci životinja u skladu sa Zakonom o veterinarstvu, dužni su da prijave uginuće životinje, kao i da o uginuću životinje obavijeste veterinarsku ambulantu ili službenog veterinara. Kada se posumnja da je životinja uginula od zarazne bolesti koja se obavezno prijavljuje³, a veterinar uzima materijal za dijagnostičko ispitivanje i šalje ga na ispitivanje radi utvrđivanja uzroka uginuća.

Uginuća životinja koja se prijavljuju nadležnim veterinarskim ambulantom, kako zbog sumnje na bolesti životinja tako i zbog obaveza propisanih Zakonom o identifikaciji i registraciji životinja ("Sl. list RCG", 48/07 i „Sl. list CG“, 73/10 i 48/15), najčešće se zbrinjavaju na gazdinstvima, zakopavanjem.

Iz prethodno navedenog proizilazi da je teško izvršiti procijenu količina nusproizvoda koji nastaju u Crnoj Gori, obzirom da još uvijek nema razdvajanja kategorija u svim objektima, nema precizne evidencije o uginuću životinja na gazdinstvima, da lokalne komunalne službe ne vode evidenciju o uginulim životinjama koje zbrinu, i da još uvijek postoji tradicija klanja na gazdinstvima za sopstvene potrebe, itd.

Tabela 4. Mjesta gdje nastaju nusproizvodi životinjskog porijekla

MJESTO NASTANKA NUSPROIZVODA	KATEGORIJA 1	KATEGORIJA 2	KATEGORIJA 3
Gazdinstva (uginule životinje) svinje i živina		❖	
Gazdinstva (uginule životinje) goveda, ovce, koze	❖		
Klanice – svinje i živina	❖	❖	❖
Klanice – goveda, ovce i koze	❖	❖	❖
Pogoni za rasjecanje i otkošćavanje – svinje i živina			❖
Pogoni za rasjecanje i otkošćavanje – goveda, ovce i koze			❖
Pogoni za proizvode ribarstva i školjke			❖
Pogoni za preradu mlijeka	❖	❖	❖
Pogoni za proizvodnju jaja	❖	❖	❖
Pogoni za tretiranje želudaca, bešike i crijeva			❖
Mesare			❖
Ostalo (maloprodaje – katering, sektor ugostiteljstva i trgovine)			❖
Međunarodno odlaganje otpada (aerodrom, kruzeri)	❖		❖

Izvor: Uprava

³ U skladu sa Pravilnikom o klasifikaciji zaraznih bolesti životinja, načinu prijavljivanja pojave odnosno sumnje i odjavljivanja zaraznih bolesti životinja („Sl. list CG“, 92/17)

8.2. PROCIJENJENA KOLIČINA ABP U CRNOJ GORI

Procjena količina nusproizvoda životinjskog porijekla u Crnoj Gori je urađena u okviru projekta Svjetske Banke, Drugi projekt institucionalnog razvoja i jačanja poljoprivrede (MIDAS 2) - Uspostavljanje održivog Sistema upravljanja nusproizvodima životinjskog porijekla (ABP) u Crnoj Gori, čiji su partneri i korisnici Ministarstvo poljoprivrede i Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove.

Ova procjena je izvršena na osnovu informacija datih u Nacionalnom planu iz 2018. godine i na osnovu prikupljenih podataka, uglavnom od Zavoda za statistiku Crne Gore i podataka Uprave u periodu od oktobra 2020. godine do januara 2021 godine⁴.

Na osnovu procjene ukupna količina nusproizvoda životinjskog porijekla (kategorije 1, 2 i 3 zajedno) je 8.000 - 10.000 tona godišnje.

8.2.1. Procjena ABP dobijenih od uginulih životinja

Stočarstvo je najvažniji sektor poljoprivredne proizvodnje u Crnoj Gori. Prema jednoj od izvršenih procjena⁵ 98% ukupne populacije goveda nalazi se na porodičnim poljoprivrednim gazdinstvima, a oko 2% je u vlasništvu poslovnih subjekata.

Podaci o broju stoke i živine preuzeti su iz Zavoda za statistiku Crne Gore. Stopa smrtnosti je procijenjena između 3% i 5% pa su za proračun uzeta u obzir ovi procenti. Kao rezultat toga, količina ABP-a koja se može očekivati od uginulih životinja iznosi **1.253 tone/godišnje** po stopi smrtnosti 3%, odnosno **2.088 tona/godišnje** po stopi smrtnosti od 5%.

Broj životinja u Crnoj Gori u poslednjim godinama pokazuje tendenciju smanjivanja. Prema podacima o broju životinja za 2024 godinu, uz 3% uginulih životinja može se očekivati **1.081 tona ABP_kategorije 1 i 2** od uginulih životinja.

Tabela 5. ABP dobijeni od uginulih životinja (stoka i živina)

Broj stoke i živine u Crnoj Gori u 2018. godini		Prosječna težina x glava	Smrtnost 3%	Ukupna težina uginulih životinja (kg)	Smrtnost 5%	Ukupna težina uginulih životinja (kg)
Goveda - ukupno	83.264		2.498	867.221	4.163	1.445.368
Mlada goveda mlađa od 1 godine	14.805	130	444	57.740	740	96.233
Goveda između 1 i 2 godine starosti	4.009	300	120	36.081	200	60.135
Goveda od 2 godine i starija	64.450	400	1.934	773.400	3.223	1.289.000
Ovce - ukupno	187.021	30	5.611	168.319	9.351	280.532
Koze - ukupno	29.040	30	871	26.136	1.452	43.560
Svinje - ukupno	23.651	100	710	70.953	1.183	118.255
Živina - ukupno	666.339	3	19.990	59.971	33.317	99.951
Konji - ukupno	4.005	500	120	60.075	200	100.125
Ukupno	1.076.584		32.298	1.252.674	53.829	2.087.790

Izvor: Monstat

S obzirom na to da je u Crnoj Gori dozvoljeno klanje životinja za sopstvene potrebe na gazdinstvima, kao i na činjenicu da je većinski način stočarske proizvodnje, može se očekivati niža stopa uginuća od 3%. Zbog geografskih karakteristika Crne Gore (gdje planine zauzimaju dominantan dio teritorije, odnosno više od

⁴ Aktivnost A.3. Razvoj biznis plana za uspostavljanje održivog sistema upravljanja nusproizvodima životinjskog porijekla (ABP) u Crnoj Gori (Activity A.3. Development of the Business Plan for the establishment of a sustainable system for the Animal By-Products (ABPs) management in Montenegro

⁵ „Procjena količina otpada od hrane koji se generira u Crnoj Gori“, izrađenom u okviru Projekta „Izrada procjene otpada od hrane za Crnu Goru“ (RFP 26-19 - UNDP)

60% površine države nalazi se na nadmorskoj visini iznad 1000 metara, 25% srednje visine, a samo oko 15% površine ispod 200 metara nadmorske visine što znači da je većina teritorije planinska ili brdska, a dodatni podatak da prema podacima izvedenih na osnovu LANDSAT snimaka šume pokrivaju 50.8% (705.605ha), šumsko zemljište 7.4% (102.712ha), odnosno zajedno 58,1 % teritorije Crne Gore) i često loše saobraćajne povezanosti (otežan pristup gazdinstvima lokalnim putevima), u mnogim slučajevima neće biti moguće ili će biti ekonomski neisplativo prikupljati određeni procenat uginulih životinja.

Prema zakonodavstvu EU, državama je dozvoljeno da iz sistema prikupljanja uginulih životinja izuzmu određeni procenat populacije goveda, svinja, ovaca i koza u udaljenim područjima.

8.2.2. Procjena ABP-a dobijenih u klanicama i pogonima za rasjecanje

Detaljnija procjena je izvršena radi preciznijeg izračuna količina svake kategorije nusproizvoda životinjskog porijekla dobijenih u klanicama i pogonima za rasjecanje, na osnovu modela proračuna za procjenu resursa nusproizvoda životinjskog porijekla u estonskoj mesnoj industriji⁶ kao jedinog primjera specifične studije usmjerene na razradu modela proračuna za sistem monitoringa.

Tabela 6. procjena ABP-a dobijenih klanjem u Crnoj Gori, 2019.⁷

Varijabla	Goveda			Svinje			Ovce			Perad			Ukupne tone
Prosječna težina trupa, kg	175			24			21			1,9			
Prosječna živa težina, kg	341			31			42			2.225			
Životinje zaklane u 2019. godini	31168			20516			50887			995583			
	%	Kg/grlu	Ukupno tona	%	Kg/grlu	Ukupno tona	%	Kg/grlu	Ukupno tona	%	Kg/grlu	Ukupno tona	
Meso	40,8	139,0	4331,0	66,8	20,7	425,0	34,8	14,6	743,8	75,6	1,7	1676. godine	7175,8
Mala mast, suknjica, dodaci (jestivi)	2,1	7,2	225,3	2,0	0,6	12,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	237,7
Pluća, bubrezi (jestivi)	0,1	0,4	13,8	2,2	0,7	13,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	27,7
Srce, jetra (od peradi, također i tjeme, vrat i dijelom noge)	0,4	1,2	38,3	0,3	0,1	1,7	0,6	0,3	13,5	3,3	0,1	73,8	127,3
Kosti (jestive)	0,0	0,0	1,1	10,0	3,1	63,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	64,6
Krv (jestiva)	1,6	5,5	171,1	2,0	0,6	12,7	0,7	0,3	15,4	0,0	0,0	0,0	199,2
Gubici od klanja	-2,0	-6,8	-212,6	-3,0	-0,9	-19,1	-2,0	-0,8	-42,7	0,0	0,0	0,0	-274,4
Jestivi proizvodi od klanja.	2,2	7,6	237,0	13,4	4,1	85,1	-0,7	-0,3	-13,9	3,3	0,1	73,8	382
Meso i jestivi proizvodi	43,0	146,6	4568,0	80,2	24,9	510,1	34,2	14,3	729,9	79,0	1,8	1749,3	7557,3
Masnoća lista, omentum, masni ostaci (nejestivi)	4,2	14,3	445,3	1,2	0,4	7,4	2,7	1,1	57,7	0,0	0,0	0,0	510,4
Pluća, srce, bubrezi (nejestivo)	0,8	2,6	81,8	0,5	0,2	3,4	1,4	0,6	30,6	0,0	0,0	0,0	115,8
Krv (nejestiva)	1,6	5,5	171,1	1,6	0,5	10,4	3,7	1,6	79,1	0,0	0,0	0,0	260,6
Traheja, grlo, jednjak	0,7	2,4	74,4	0,6	0,2	3,9	1,0	0,4	22,2	0,0	0,0	0,0	100,5
Očišćeni želuci i crijeva (bez stoke)	3,0	10,2	318,8	3,8	1,2	24,0	5,4	2,3	114,8	0,7	0,0	14,8	472,4
Mokraćni mjehur, genitalije, slezena (ne ovce), svinjski mozak, obrezivanje kože	2,9	10,0	310,3	1,1	0,3	7,0	0,8	0,4	18,0	0,0	0,0	0,0	335,3
Noge, rogovi/čekinje/kopita, perje, noge peradi (djelimično)	4,8	16,4	512,3	2,1	0,7	13,5	2,0	0,8	42,7	8,4	0,2	187,0	755,5
Kože	7,6	26,0	810,9	0,0	0,0	0,0	6,6	2,8	140,2	0,0	0,0	0,0	951,1
Kosti od rezanja, pileće glave, svinjske glave (djelimično)	10,7	36,4	1135,1	3,3	1,0	21,2	16,5	6,9	352,6	3,1	0,1	68,9	1577,8

⁶ „Model proračuna za procjenu resursa nusproizvoda životinjskog porijekla u estonskoj mesnoj industriji“, U. Sannik et al, Agronomy Research 13(4), 1053-1063, 2015

⁷ Estonski model

Krvni sudovi, tetive, hrskavica, žlijezde	2,0	6,9	213,6	1,5	0,5	9,7	1,0	0,4	21,4	0,0	0,0	0,0	244,7
Ostali kat. 3 ABP	1,4	4,7	145,6	1,0	0,3	6,0	2,4	1,0	51,9	7,1	0,2	157,5	361
ABP 3. kategorije	39,7	135,4	4219,4	16,8	5,2	106,7	43,6	18,3	931,2	19,3	0,4	428,2	5685,5
Sadržaj crijeva i želuca	8,9	30,5	949,1	2,9	0,9	18,6	14,3	6,0	304,8	0,0	0,0	0,0	1272,5
Ostali ABP iz druge kategorije (uginule životinje itd.)	0,4	1,3	40,4	0,1	0,0	0,6	0,2	0,1	4,3	1,8	0,0	39,4	84,7
ABP 2. kategorije	9,3	31,7	989,5	3,0	0,9	19,3	14,5	6,1	309,0	1,8	0,0	39,4	1357,2
Glave goveda i ovaca	3,0	10,2	318,8	0,0	0,0	0,0	4,7	2,0	101,1	0,0	0,0	0,0	419,9
Kičmena moždina goveda i ovaca	0,0	0,1	2,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	1,7	0,0	0,0	0,0	3,8
Goveđa crijeva (očišćena), crijeva mast, ovčji ileum	5,0	17,1	531,4	0,0	0,0	0,0	0,8	0,3	16,5	0,0	0,0	0,0	547,9
Slezena ovaca	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,1	4,9	0,0	0,0	0,0	4,9
ABP 1. kategorije	8,0	27,3	852,4	0,0	0,0	0,0	5,8	2,4	124,2	0,0	0,0	0,0	976,6
Zbir ABP-a	57,0	194,5	6061,3	19,8	6,1	125,9	63,8	26,8	1364,4	21,1	0,5	467,6	8019,2

Kože nijesu uzete u obzir u ovom proračunu, jer imaju ekonomsku vrijednost i obrađuju se u namjenskim odobrenim objektima za preradu kože konzerviranjem suvo soljenje, kao ni ABP (kosti) dobijene u posebnim odobrenim objektima za rasjecanje, osim klanica. Ukupne količine ABP-a dobijene u klanicama (bez koža i kostiju), po kategorijama, prikazane su u tabeli 7.

Tabela 7. ABP dobijeni iz klanica u Crnoj Gori, 2019. bez kože i kostiju

	Goveda			Svinje			Ovce			Perad			UKUPNO.
	%	Kg/grlu	Ukupno tona	%	Kg/grlu	Ukupno tona	%	Kg/grlu	Ukupno tona	%	Kg/grlu	Ukupno tona	
ABP prve kategorije	8,02	27,35	852	0,00	0,00	0	5,81	2,44	124	0,00	0,00	0	977
ABP druge kategorije	9,31	31,75	989	3,03	0,94	19 godina	14,5	6,07	309	1,78	0,04	39	1.357
Žuto meso treće kategorije bez kože i kostiju	21,4	72,9	2.273	13,4	4,2	85,5	20,5	8,61	438,35	16,2	0,36	359,30	3.157
Ukupno	39	132	4.115	16	5	105	41	17	872	18	0,4	399	5.490

Upoređujući ovaj proračun sa procjenama dobijenim pomoću različitih modela nijesu uočene značajne razlike. **Najvažniji rezultat je količina ABP kategorije 3 prosječno 3.000 tona godišnje, a ABP kategorije 1 1.000 tona godišnje (samo za aktivnosti klanja).**

Tabela 8. Procjena ABP proizvedenih u klanicama (tone/godina): poređenje između različitih modela

ABP-ovi	2016.	2019.	2019. ⁸
Kat. 1	585		977
Kat. 2	1.416		1.357
Kat. 3	2.748		3.157
Ukupno	4.749	3.927,5	5.491

U slučaju kada bi se gastrointestinalni sadržaj mogao odlagati na zemljište, količina kategorije 2 bi se značajno smanjile (vidi tabelu 9.), a razdvajanje kategorije 1 i 2 ne bi bilo od značaja za Crnu Goru.

⁸ estonski model

Tabela 9. ABP dobijeni iz klanica u Crnoj Gori, 2019. godine, bez gastrointestinalnog sadržaja

	Goveda			Svinje			Ovce			Perad			UKUPNO.
	%	Kg/grlu	Ukupno tona	%	Kg/grlu	Ukupno tona	%	Kg/grlu	Ukupno tona	%	Kg/grlu	Ukupno tona	
ABP prve kategorije	8,02	27,35	852	0,00	0,00	0	5,81	2,44	124	0,00	0,00	0	977
ABP druge kategorije bez gastrointestinalnog sadržaja	0,4	1,3	40,4	0,1	0,0	0,6	0,2	0,1	4,3	1,78	0,04	39	84,7
Žuto meso treće kategorije bez kože i kostiju	21,4	72,9	2.273	13,4	4,2	85,5	20,5	8,61	438,35	16,2	0,36	359,30	3.157
Ukupno	30	101	3165	13,5	4,2	86,1	26,5	11,1	566	18	0,4	398	4219

Kao što je već spomenuto, ABP kategorije 3 dobijaju se i u odobrenim pogonima za rasijecanje mesa, nakon odvajanja kostiju. Relevantna količina je oko 1.500 tona (iz pogona za rasjecanje), koja se dodaje količini od 3.157 tona dobijenih u klanicama, što ukupno iznosi oko 4.700 tona godišnje za nusproizvode životinjskog porijekla kategorije 3.

8.2.3. Procjena ABP dobijenih u objektima za preradu hrane životinjskog porijekla

ABP se također prikuplja iz odobrenih objekata za preradu hrane životinjskog porijekla (prerada mesa, ribe, mlijeka itd.), iz maloprodajnog nivoa (mesare, supermarketi, velike maloprodajne trgovine) i iz objekata javne kuhinje. Izuzetno je teško procijeniti količinu ABP-a (kategorija 3) koja se u prosjeku proizvodi u ovim objektima. Međutim, za objekte koji prerađuju hranu životinjskog porijekla, izvršena je okvirna procjena prikazana u tabeli 10.

Tabela 10. Okvirna procjena ABP-a proizvedenih u objektima koji prerađuju hranu životinjskog porijekla u Crnoj Gori (isključujući klanice)⁹

Odjeljak	V	VI	VII	VIII	IX	X	XIII	Ukupno
Aktivnost	<i>Mljeveno meso, mesni pripravci i MSM</i>	<i>Mesni proizvodi</i>	<i>Živi školjkaši</i>	<i>Ribarski proizvodi</i>	<i>Sirovo mlijeko i mliječni proizvodi</i>	<i>Jaja i proizvodi od jaja</i>	<i>Obrada želuca, mjehur i crijeva</i>	
Bar				1				1
Berane					2			2
Bijelo Polje		1			2	2		5
Budva					1			1
Cetinje		21			6			27
Danilovgrad	2				4	1		7
Herceg Novi		2				1		3
Kotor			1					1
Nikšić		2			6	1		9
Petnjica					1			1
Pljevlja	1				2			3
Podgorica	1			2	4	1	2	10
Rožaje		1			2			3
Sutomore	1							1
Tivat			2	1				3
Ulcinj				1				1

⁹ Podaci o odobrenim objektima iz 2021. godine

Žabljak					1			1
Ukupno	5	27	3	5	31	6	2	79
Centar	3	23	0	2	20	3	2	53
Jug	1	2	3	3	1	1	0	11
Sjever	1	2	0	0	10	2	0	15
Ukupno	5	27	3	5	31	6	2	79
Prosječna količina ABP-a: tona/godišnje	1,2	1,2	0,5	0,5	0,5	0,5	1,2	
Ukupno tona/godišnje	6	32,4	1,5	2,5	15,5	3	2,4	63,3

Za svaki tip objekta je procijenjena prosječna proizvodnja ABP-a, na godišnjem nivou, na sljedeći način:

- Mesni proizvodi, mljeveno meso, mesni pripravci i MSM (mehanički odvojeno meso): 1,2 tone/godišnje,
- Riblji proizvodi, Živi školjkaši: 0,5 tona/godišnje,
- Sirovo mlijeko i mliječni proizvodi: 0,5 tona/godišnje,
- Jaja i proizvodi od jaja: 0,5 tona/godišnje,
- Tretirani želuci, mjehuri i crijeva: 1,2 tone/godišnje.

Odobreni „objekti opšte djelatnosti“ (uglavnom hladnjače) nisu uzeti u obzir jer u ovim objektima s obzirom na vrstu djelatnosti ne proizvode ABP osim u izuzetnim slučajevima.

Ove prosječne količine procijenjene su na osnovu iskustava drugih zemlja, međutim, jasno je da je količina ABP-a koju proizvode ovi objekti striktno povezana sa obimom poslovanja.

Zbog nepotpunih podataka, smatramo da je procijenjena ukupna količina prikazana u posljednjem redu tabele 10. mala **63,3 tone/godišnje** odnosno da je realana količina iz ovih objekata znatno veća. Ova činjenica će naročito biti uzeta u obzir pri definisanja kapaciteta budućih sabirnih centara dodatno uzimajući u obzir njihovu lokaciju.

8.2.4. Procjena ukupne količine ABP dobijenih u Crnoj Gori

Budući da je Crna Gora klasifikovana kao zemlja sa "neutvrđenim rizikom od BSE", uginule životinje goveda, ovaca i koza smatraće se ABP-om kategorije 1, a uginule životinje drugih vrsta (svinje, živina, ribe i dr.) ABP-om kategorije 2.

U tabeli 11. nalaze se podaci o ukupnom broju zaklanih životinja sa klanica u 2024.godini (izvor: Uprava), dok su u tabeli 12. podaci o broju zaklanih životinja u 2024.godini (izvor: Monstat).

Tabela11. Ukupan broj zaklanih životinja na klanicama u 2024.

	TELAD	JUNAD	VOLOVI	BIKOVI	KRAVE	JAGNJAD	OVCE	JARAD	KOZE	SVINJE	PRASAD	PILAD	ĆURKE
2024	10.271	15.750	65	1.417	3.360	48.584	2.750	147	50	10.036	5.562	1.204.469	2.475

Izvor: Uprava

Tabela 12. Ukupan broj zaklanih životinja na klanicama u 2024. godini

	TELAD	JUNAD	OSTALA GOVEDA	JAGNIJAD	OVCE	SVINJE
2024	10.239	14.127	6.224	48.542	2.683	15.502

Izvor: Monstat

Ozirom na broj zaklanih životinja u Crnoj Gori u 2024 godini očekuje se da u klanicama nastaje **4.956 tona ABP** od toga: 851 tona ABP kategorije 1, 1.355 tona ABP kategorije 2 i 2.750 tona ABP kategorije 3.

Procjenjeno je, da na drugim mjestima (prerada proizvoda životinjskih porijekla, bivša hrana, ugostiteljski otpad) nastaje još oko **3000 tona ABP kategorije 3**.

Ukupna planirana količina nusproizvoda koji nastanu iz klanja i industrije u Crnoj Gori je između **7.000 i 8000 tona godišnje**.

Teško je procijeniti koliko se u Crnoj Gori proizvodi ugostiteljskog otpada.

Tabela 13. Broj životinja u 2019 i 2024 godini

		2024 godina	Uginule životinje - 3%	Masa ABP uginule životinje (t)
GOVEDA	81.432	67.946	2.038	470
OVCE	182.127	144.916	7.546 ovaca 14.492 jagnjad	362
KOZE	28.754	26.833	1.342 koza 2.682 mladih	80
SVINJE	23.089	29.270	1.462	58
ŽIVINA	635.882	1.080.099	32.000	64
KONJI	4.008	4.253	127	44
Total				1.081

Izvor: Monstat

Prema podacima o broju životinja za 2024 godinu se uz 3% uginulih životinja može očekivati 1.081 tona ABP kategorije 1 i 2 od uginulih životinja.

8.2.5. Status Crne Gore u pogledu rizika od BSE i relevantnog uticaja na količinu ABP

Trenutno je Crna Gora klasifikovana kao zemlja sa "neutvrđenim rizikom od BSE", kako je definisano u Aneksu II Uredbe 999/2001.

Trenutni pravni okvir za definiciju SRM-a prema statusu zemlje (Pravilnik o mjerama za sprječavanje pojave, otkrivanje, suzbijanje i iskorjenjivanje transmisivnih spongiformnih encefalopatija ("SI.list CG", br 54/15, 2/2019 i 114/2022) kao što je prikazano u tabeli 14.

Tabela 14. Definicija SRM-a prema statusu zemlje

	<i>Kontrolirani ili zanemarljivi rizik od BSE-a</i>	<i>Neodređeni rizik od BSE-a</i>
<i>Goveda svih uzrasta</i>	--	krajnici posljednja četiri metra tankog crijeva, slijepo crijevo i mezenterijum
<i>Goveda starija od 30 mjeseci:</i>	--	kičmeni stub, osim pršljenova repa, spinalnih i transversalnih izdanaka vratnih, grudnih i lumbalnih pršljenova, medijalnog grebena i krila krsne kosti, ali uključujući dorzalne korijenove ganglija
<i>Goveda starija od 12 mjeseci</i>	lobanja osim kosti donje vilice, a uključujući mozak i oči	lobanja osim kosti donje vilice, a uključujući mozak i oči
	kičmena moždina sa ovojnicom	kičmena moždina sa ovojnicom
<i>Ovce i koze starije od 12 mjeseci</i>	lobanja, uključujući mozak i oči	lobanja, uključujući mozak i oči
	kičmena moždina sa ovojnicom	kičmena moždina sa ovojnicom

To bi značilo da, sticanjem statusa zemlje sa zanemarljivim rizikom od BSE:

- Količina SRM-a dobijenog u klanicama bi se smanjila uglavnom zato što bi posljednja četiri metra tankog crijeva, cekum i mezenterijum goveda bili klasifikovani kao ABP kategorije 3, a ne kao SRM (kat. 1); izračunavajući prosjek od 5 kg po govedu, to bi rezultiralo odbitkom od oko 150 tona godišnje od količine ABP kategorije 1 koja se treba zbrinuti, te odgovarajućim povećanjem ABP kategorije 3 koji se trebaju preraditi;
- Količina SRM-a dobijenog u klanicama/pogonima za rasjecanje bi se smanjila jer bi kičmeni stub goveda starijih od 30 mjeseci bio klasifikovan kao ABP kategorije 3, a ne SRM. BSE testovi na govedima starijim od 30 mjeseci provode se u Crnoj Gori od 2017. godine, a 4227 goveda je analizirano u 2019. godini. Uzimajući u obzir prosječnu težinu svakog kičmenog stuba od 30 kg, to bi odgovaralo oko 12,7 tona SRM-a;

Glavni rezultat gore navedene analize je da klasifikacija Crne Gore kao zemlje sa kontrolisanim ili zanemarljivim rizikom od BSE ne bi rezultirala značajnom promjenom u pogledu količine ABP-a kategorije

8.2.6. Predviđene aktivnosti na poboljšanju pouzdanosti podataka o količinama ABP

Da bi se poboljšala **pouzdanost podataka o ABP na gazdinstvima u Crnoj Gori** predviđene aktivnosti usmjerene na obezbjeđivanje tačnosti podataka o identifikaciji i registraciji životinja i sljedljivosti su sljedeće:

- U saradnji sa Ministarstvom poljoprivrede ažurirat će se stvarno stanje na gazdinstvima sa živim životinjama. Svi držaoci životinja koji podliježu programu subvencija će biti obavezni, u određenom roku prije poziva za subvencije (otprilike dva mjeseca), ažurirati stvarno stanje svojih gazdinstava u ovlaštenim veterinarskim ambulancama. Ove će se informacije provjeravati tokom postupaka prijave za subvencije i dodatno pri kontroli subvencija. Na taj će se način obezbjeđiti tačnost u bazi podataka za više od 80% gazdinstava. Tokom prijave za subvencije i tokom kontrola subvencija, držalac će morati predložiti dokaz o ažuriranju podataka o gazdinstvu, dok će nadležno kontrolno tijelo uporediti stvarno stanje sa ažuriranim podacima upisanim u Veterinarski informacijski sistem (VIS).

Rok: od marta do decembra 2026.

Napomena: Akcioni plan

- Za preostala gazdinstva koja nisu predmet subvencija Ministarstva, sprovest će se potprogram u okviru Programa obveznih mjera zaštite zdravlja životinja za 2026. godinu. U okviru ovog potprograma, ovlaštene veterinarske ambulante posjetit će ta gazdinstva i ažurirati njihove podatke u VIS-u. Budući da će se ova aktivnost sprovoditi paralelno sa sprovođenjem drugih mjera zaštite zdravlja životinja.

Rok: od maja do decembra 2026.

Napomena: Akcioni plan

- Planiran je razvoj i sprovođenje kampanje podizanja svijesti za vlasnike životinja u području identifikacije, registracije i sljedivosti životinja.

Napomena: Akcioni plan

- Radi poboljšanja pouzdanosti podataka o količinama **ABP koji nastaju u odobrenim objektima za klanje u Crnoj Gori** kroz IPA projekat „Dalje jačanje administrativnih kapaciteta u oblasti bezbjednosti hrane, veterine i fitosanitarnih poslova“ predviđena je:

a) Obuka službenih i ovlaštenih veterinara o razdvajanju, kategorizaciji, označavanju i vođenju evidencije o nusproizvodima životinjskog porijekla; Mjesto obuke su dvije najveće klanice (sjeverni i centralni region)

Rok: kraj marta 2026.

Napomena: Akcioni plan

b) Izrada operativnih procedura za službene kontrole nusproizvoda životinjskog porijekla, uključujući kontrolne liste za ABP;

Rok: jun 2026.

Napomena: Akcioni plan

9. USPOSTAVLJANJE SISTEMA ZA ABP U CRNOJ GORI

Uspostavljanje sistema za ABP u Crnoj Gori odvijalo bi se u tri faze:

Faza 1. IZGRADNJA STOČNIH GROBLJA

Faza 2. USPOSTAVLJANJE SISTEMA ZA SAKUPLJANJE ABP I IZGRADNJA SABIRNIH CENTARA

Faza 3. IZGRADNJA POSTROJENJA ZA NEŠKODLJIVO UKLANJANJE ABP

9.1. IZGRADNJA STOČNIH GROBLJA

Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede je 25. novembra 2025. godine dostavilo Vladi Crne Gore Informaciju o potrebi izgradnje stočnih groblja u Crnoj Gori kao alternativnog rješenja do izgradnje postrojenja za neškodljivo uklanjanje nusproizvoda životinjskog porijekla, u kojoj upoznaje Vladu da je u ovom trenutku alternativno odnosno privremeno rješenje za bezbjedno zbrinjavanje nusproizvoda životinjskog porijekla izgradnja stočnog groblja ili jame grobnice u svakoj jedinici lokalne samouprave u Crnoj Gori.

Vlada Crne Gore je 4. decembra 2025. godine na 106 sjednici usvojila informaciju. Naime, stočna groblja ili jame grobnice gradile bi jedinice lokalne samouprave na svojoj teritoriji ili bi više jedinica lokalne samouprave sporazumno obezbijedili izgradnju stočnog groblja u skladu sa svojim potrebama. Stočna groblja ili jame grobnice moraju biti izgrađeni do 1. maja 2026. godine u skladu sa uslovima za stočna groblja i jame-grobnice za zakopavanje i spaljivanje nusproizvoda (Pravilnik o higijenskim, veterinarsko-zdravstvenim i drugim uslovima za nusproizvode i objekte za preradu ili uništavanje nusproizvoda životinjskog porijekla ("Sl.list CG", br. 45/2015 i 8/2020).

Izgradnja stočnih groblja za područje svake lokalne samouprave ili sporazumno jednog stočnog groblja za više jedinica lokalnih samouprava, koristiti će se do izgradnje regionalnih sabirnih centara za skupljanje i skladištenje nusproizvoda životinjskog porijekla odnosno uspostavljanja sistema za sakupljanje ABP.

Skupljanje nusproizvoda životinjskog porijekla na stočnim grobljima je privremenog karaktera, i traje do 1.juna 2027. godine.

Skupljanje i prevoz nusproizvoda životinjskog porijekla obavljat će lokalna komunalna preduzeća, na osnovu prethodno sklopljenih ugovora sa proizvođačima odnosno subjektima u poslovanju hranom životinjskog porijekla.

Nakon izgradnje sabirnih centara za skupljanje i skladištenje nusproizvoda životinjskog porijekla, stočna groblja će postati mjesta za odlaganje uginulih životinja u slučaju vanrednih situacija (izbijanja naročito opasnih zaraznih bolesti) i služiće samo u tu svrhu.

Napomena: Akcioni plan

9.2. USPOSTAVLJANJE SISTEMA ZA SAKUPLJANJE ABP I IZGRADNJA SABIRNIH CENTARA

Predloženi sistem za sakupljanje ABP I izgradnju sabirnih centara se zasniva na pretpostavci, da izvoz u treću državu (Srbija ili neka druga država regiona u kojoj je izgrađeno postrojenje) neće predstavljati prevelike administrativne prepreke.

Predloženi sistem za sakupljanje ABP I izgradnju sabirnih centara se zasniva i na pretpostavci da je kapacitet postrojenja na teritoriji druge države dovoljan i da će biti obezbijeđen kontinuitet rada postrojenja u Srbiji ili nekoj drugoj državi regiona.

Važeće zakonodavstvo Crne Gore u pogledu izvoza nusproizvoda životinjskog porijekla (ABP) kategorije 1, kao i zakonodavstvo Srbije u pogledu uvoza ABP kategorije 1, trenutno omogućavaju transport i preradu u postrojenju u Srbiji.

Dugoročno, moramo uzeti u obzir činjenicu da, kao i Crna Gora, i Srbija usklađuje nacionalno zakonodavstvo sa zakonodavstvom EU. Uredba 1069/2009/EZ daje mogućnost da Komisija donese pravila za uvoz i izvoz nusproizvoda životinjskog porijekla kategorije 1 i 2 (članovi 41 i 42), međutim, do sada takva pravila nijesu bila donijeta.

Crna Gora će pokrenuti sljedeće aktivnosti u pogledu uspostavljanja sistema za sakupljanja ABP:

(1) Traženje lokacija za sabirne centre i potvrđivanje istih (vlasništvo, lokacija prihvatljiva za izgradnju takvog objekta, infrastruktura).

Rok: jun 2026.

(2) Kod nadležnih organa i pogona za preradu u Srbiji provjeriti mogućnost saradnje između državnog preduzeća/opštinskih komunalnih preduzeća i pogona za preradu ABP u susjednim zemljama.

Rok: jun 2026.

(3) Izgradnja 2 regionalna centara za sakupljanje i skladištenje skupljenih nusproizvoda životinjskog porijekla (sjeverna i središnja regija). Za početak izgraditi jedan sabirni centar i staviti ga u funkciju. Nakon toga izgraditi i drugi.

Izgradnja prvog regionalnog sabirnog centra za skladištenje skupljenih nusproizvoda životinjskog porijekla i sistema logistike za sakupljanje i transport ABP do sabirnog centara (nabavka specijalnih vozila, sistem praćenja, sistem za sakupljanje poziva);

Rok: januar 2027. (početak gradnje) – izgrađeno i stavljanje u funkciju 1. jun 2027.

(4) Upravljanje sistemom za sakupljanje ABP

Inicijativa za osnivanje

- **preduzeća na državnoj nivou**, ili
- alternativno ponuda **opštinskim komunalnim preduzećem na regionalnom nivou**, odgovornim za upravljanje otpadom - nusproizvodima životinjskog porijekla da izgrade sabirni centar.

Razmotriti mogućnost, da država objavi tender, gdje ista sufinansira izgradnju sistema (80% troškova izgradnje objekta i 50% troškova za logistiku, vozila).

Rok: septembar 2026.

Organizacija sakupljanja i prevoza nusproizvoda životinjskog porijekla

- **ovlastiti preduzeće** da sprovodi sistem skupljanja – koncesija, ili
- **produzeće na državnom nivou** da organizuje skupljanje.

Rok: 31. decembar 2026.

Poslove sakupljanja i prevoza nusproizvoda životinjskog porijekla do sabirnog centra izvodi:

- a) državno preduzeće, ili
- b) opštinska komunalna preduzeća koja i sada vrše prikupljanje otpada svih vrsta, ili
- c) uključivanje veterinarskih ambulanti imajući na umu činjenicu da su u Crnoj Gori registrovane 54 ambulante i imaju stalnu dostupnost na gazdinstvima gdje dolazi do uginuća životinja ili
- d) pravno i fizičko lice, koje ima odgovarajuću opremu, prevozna sredstva i obučeno je za sakupljanje i prevoz nusproizvoda.

(5) Bilateralni sporazum između nadležnih tijela, Crne Gore i Srbije, Kosova, o saradnji između državnog preduzeća/opštinskih komunalnih preduzeća i pogona za preradu u susjednim zemljama.

Rok: decembar 2026.

(6) Dugoročni ugovor za izvoz životinjskih nusproizvoda kategorije 1 sa kafilerijom i nadležnim tijelom (Srbija, Kosovo).

Rok: decembar 2026.

(7) Početak rada drugog regionalnog sabirnog centra za skladištenje skupljenih nusproizvoda životinjskog porijekla.

Rok: januar 2028.

(8) Priprema informativne bilješke za Vladu, koja sadrži detaljan akcioni plan i finansijsku procjenu sredstava potrebnih za sprovođenje sistema skupljanja, transporta, skladištenja i prerade ABP, koji se bazira na sistemu sabirnog centra u Crnoj Gori i mogućnost prerade u trećoj zemlji. Na osnovu plana aktivnosti i informacija navedenih u tačkama 1 do 8, donijet će se zaključci Vlade kojima će se definisati odgovorna tijela, raspodjela potrebnih finansijskih sredstava, osnivanje preduzeća i/ili određivanje opštinskih javnih komunalnih preduzeća, ili veterinarskih ambulanti za organizaciju skupljanja i skladištenja i izvoza nusproizvoda životinjskog porijekla do izgradnje pogona za preradu u Crnoj Gori, kao i rokovi za dovršetak svake aktivnosti.

Rok: jun 2026.

Napomena: Akcioni plan

9.3. IZGRADNJA POSTROJENJA ZA NEŠKODLJIVO UKLANJANJE ABP

Na temelju postojeće dokumentacije i studije izvodljivosti i dobijenih iskustava (Razvoj biznis plana za uspostavljanje održivog sistema upravljanja nusproizvodima životinjskog porijekla (ABP) u Crnoj Gori)) pokrenut će se postupak odabira lokacije i, uz podršku bespovratnih sredstava Svjetske banke, započet će izgradnja pogona za preradu ABP. Izabrana je metoda koja je primjerena za Crnu Goru, uzimajući u obzir količine nusproizvoda, kriterijume za zaštitu životne sredine (Metoda 1).

Rok: 1. januara 2031.

Napomena: Akcioni plan

10. RAZVIJANJE JAVNE SVIJESTI O UPRAVLJANJU NUSPROIZVODIMA

Najbolji način za razvijanje javne svijesti, jeste upoznavanje držaoca životinja i FBO koji proizvode nusproizvode, o značaju odlaganja uginulih životinja i drugih nusproizvoda, kao načinu za sprečavanje širenja bolesti životinja i zaštiti zdravlja ljudi i zaštite životne sredine.

Pripremiće se plan edukativne kampanje za podizanje javne svijesti, o značaju pravilnog zbrinjavanja nusproizvoda na svim nivoima društva.

11. INOVIRANI PLAN UPRAVLJANJA NUSPROIZVODIMA - NAČIN REALIZACIJE I SUBJEKTI ODGOVORNI ZA REALIZACIJU

Tabela 14. Akcioni plan

Cilj	Aktivnosti	Zakonski osnov	Trenutno stanje	Nadležnost	Predlog aktivnosti	Finansiranje i troškovi	Rokovi
USPOSTAVLJEN SISTEM RAZDVAJANJA, OZNAČAVANJA PO KATEGORIJAMA I PRIVREMENOG SKLADIŠTENJA NA NIVOU OBJEKATA/PROIZVODJAČA NUSPROIZVODA	Uspostavljanje registara svih (potencijalnih) proizvođača nusproizvoda (gazdinstva - držaoci životinja, klanice, objekti za rasjecanje i preradu, mesare)	Zakonski osnov za upise u registre svih fizičkih/pravnih subjekta/objekta iz djelokruga nadležnosti Uprave (životinje i proizvodnja hrane životinjskog porijekla) propisan u ZOV, ZOZDŽ, i ZOBH	Registri potencijalnih proizvođača nusproizvoda su dostupni u Upravi. Potrebno je uvezati sve potencijalne proizvođače nusproizvoda radi bolje buduće kontrole i uspostavljanja sistema sledljivosti	Uprava Ministarstvo	Uspostavljanje centralnog registra za sve fizičke/privredne subjekte/objekte iz djelokruga nadležnosti Uprave (životinje i proizvodnja hrane životinjskog porijekla)	Subjekti Budžet Donacije	2026. i kontinuirano
	Informisanje/obuka proizvođača nusproizvoda o obavezama kategorizacije, razdvajanja, privremenog skladištenja/zbrinjavanja itd. - razvijanje javne svijesti	ZOV i pravilnici za nusproizvode	U klanicama za goveda i male preživare se vrši uklanjanje SRM-a i razdvajanje kože i buraga. Nije uspostavljen sistem klasifikacije, označavanja, sledljivosti niti sakupljanja nusproizvoda životinjskog porijekla. Sporadične obuke sprovedene preko TAIEX uglavnom samo za klanice.	Proizvođači nusproizvoda MPŠV Uprava Lokalne samouprave	Sprovesti kampanju/obučiti subjekte koji posluju hranom životinjskog porijekla za potpuno odvajanje, klasifikaciju i označavanje nusproizvoda po kategorijama	Budžet Donacije	2026. i kontinuirano

	Uspostavljanje pouzdanosti podataka o količinama nusproizvoda na gazdinstvima	ZOV, pravilnici za nusproizvode, zakon o identifikaciji i registraciji životinja	Ne postoji pouzdan podatak	Uprava Ministarstvo	Ažuriranje stvarnog stanje na gazdinstvima sa živim životinjama kroz Program subvencija i Program obveznih mjera zaštite zdravlja životinja.	Budžet	od marta do decembra 2026.
	Uspostavljanje pouzdanosti podataka o količinama nusproizvoda u odobrenim objektima za klanje		Ne postoji pouzdan podatak	Uprava	Obuka službenih i ovlaštenih veterinaru o razdvajanju, kategorizaciji, označavanju i vođenju evidencije o nusproizvodima.	Projekt	kraj marta 2026.
					Izrada operativnih procedura za službene kontrole nusproizvoda životinjskog porijekla, uključujući kontrolne liste za ABP		jun 2026.
IZGRAĐENA STOČNA GROBLJA	Vlada Crne Gore je 4.decembra 2025. godine usvojila Informaciju o potrebi izgradnje stočnih groblja u Crnoj Gori kao alternativnog rješenja do izgradnje postrojenja za neškodljivo uklanjanje nusproizvoda životinjskog porijekla.	ZOV i pravilnici za nusproizvode	U Crnoj Gori ne postoji ni jedno izgrađeno stočno groblje	Uprava Ministarstvo		Lokalne samouprave	1 .maj 2026.

USPOSTAVLJANJE SISTEMA SAKUPLJANJA I TRANSPORTA ABP I SISTEMA PRIJAVLJIVANJA NUSPROIZVODA NADLEŽNIM SLUŽBAMA	Definisane službi/organizacija nadležnih za sakupljanje/prihvati i transport iz/od objekata/proizvodjača nusproizvoda na svim nivoima nastanka- klanice, gazdinstva itd.	ZOV-Higijeničarske službe /pravna i fizička lica u skladu sa ovim Planom vrše sakupljanje nusproizvoda.	Svaki od objekata u kojima se vrši klanje i rasjecanje mesa ima ugovor sa lokalnim komunalnim preduzećem koje sakuplja i zbrinjava otpad, uključujući i otpad životinjskog porijekla. Usled nepostojanja objekata za preradu nusproizvoda, u ovom trenutku se odlaganjesvih vrsta nusproizvoda životinjskog porijekla odvija na gradskim deponijama, uređenim ili neuređenim ili na gazdinstvu uginuća.	Ministarstvo Uprava Lokalne samouprave Subjekti Pravna i fizička lica	Budžet Donacije IPA Kreditni aranžmani		
	Saradnja između Crne Gore i Srbije i drugih država u regionu			Vlada	Kod nadležnih organa i pogona za preradu u Srbiji (i drugim državaama regiona) provjeriti mogućnost saradnje između državnog preduzeća/opštinskih komunalnih preduzeća i pogona za preradu ABP u susjednim zemljama.		jun 2026.
	Potpisan bilateralni sporazum između Crne Gore i Srbije/drugih država u regionu			Vlada	Potpisati bilateralni sporazum između nadležnih tijela, Crne Gore i Srbije/ drugih država u region o saradnji između državnog preduzeća/opštinskih komunalnih preduzeća i pogona za preradu u susjednim zemljama. Potpisati dugoročni ugovor za izvoz životinjskih nusproizvoda kategorije 1 sa kafilerijom i nadležnim tijelom.		decembar 2026.
	Informacija za Vladu Crne Gore			Ministarstvo Uprava	Pripremiti informativnu bilješku za Vladu, koja sadrži detaljan akcioni plan i finansijsku procjenu sredstava potrebnih za sprovođenje sistema skupljanja, transporta, skladištenja i prerade ABP, koji se bazira na sistemu sabirnog		jun 2026.

					centra u Crni Gori i mogućnost prerade u trećoj zemlji. Na osnovu plana aktivnosti i informacija, donijet će se zaključci Vlade kojima će se definisati odgovorna tijela, raspodjela potrebnih finansijskih sredstava, osnivanje preduzeća i/ili određivanje opštinskih javnih komunalnih preduzeća, ili veterinarskih ambulanti za organizaciju skupljanja i skladištenja i izvoza nusproizvoda životinjskog porijekla do izgradnje pogona za preradu u Crnoj Gori		
	Definisanje službi/organizacija nadležnih za sakupljanje/prihvati i transport u skladu sa zakonskim odredbama.			Vlada	Osnivanje: - preduzeća na državnoj nivou, ili alternativno ponuda opštinskim komunalnim preduzećem na regionalnom nivou, odgovornim za upravljanje otpadom nusproizvodima životinjskog porijekla, da sami izgrade sabirni centar.		septembar 2026.
	Definisanje organizacije sakupljanja i prevoza nusproizvoda životinjskog porijekla			Vlada	Ovlastiti preduzeće da sprovodi sistem skupljanja nusproizvoda - koncesija, ili preduzeće na državnom nivou da organizuje skupljanje.		31.decembar 2026.
USPOSTAVLJANJE SISTEMA PRIVREMENOG SKLADIŠTENJA - SABIRNI CENTRI	Definisanje uslova, kao i potrebnog broja sabirnih centara za nusproizvode na nacionalnom nivou	ZOV i pravilnici za nusproizvode	Ne postoje sabirni centri.	Uprava Ministarstvo	Prethodne studije Studijske posjete Biznis plan	Budžet Donacije IPA Kredit	jun 2026.
	Definisanje lokacija sabirnih centara						jun 2026.

	Izgradnja i opremanje sabirnih centara u skladu sa zahtjevima						januar 2027. (početak izgradnje) – 1.jun 2027. (izgrađeno i u funkciji)
	Definisanje operativnih pravila za sabirne centre						
	Registracija/odobranje prvog sabirnog centra						
	Registracija/odobranje drugog sabirnog centra						januar 2028.
USPOSTAVLJANJE SISTEMA PRERADE/OBRADE NUSPROIZVODA	Procijeniti količine otpada po kategorijama	ZOV, pravilnici za nusproizvode i zakoni kojima se definiše upravljanje otpadom iz oblasti zaštite životne sredine.	Procijenjena količina u skladu sa ovim Planom.	Uprava	Biznis plan	Budžet Donacija IPA Kredit	1.januar 2031.
	Definisanje najprihvatljivije metode za zbrinjavanje nusproizvoda u skladu sa zakonom		Metoda 1- sterilizacija pod pritiskom u skladu sa ovim Planom	Uprava Ministarstvo	Objekat za termičku preradu nusproizvoda životinjskog porijekla		
	Pripremanje tehničkih specifikacija za postrojenje za preradu, uključujući i objavljivanje tendera, odabir lokacije, itd.		Odabrana lokacija:	Uprava Ministarstvo Lokalne samouprave	Ekspertska pomoć – Biznis plan		
	Izgradnja objekta za preradu			Uprava Ministarstvo	Tender		
	Odobranje objekta			Uprava	U skladu sa propisima		
	Zbrinjavanje mesno-koštanog brašna nastalog preradom nusproizvoda kat. 1 i 2		Odluka o načinu zbrinjavanja mesno-koštanog brašna nastalog preradom nusproizvoda kat. 1 i 2	Uprava Ministarstvo			
DEFINISANJE PRAVILA ZA STAVLJANJE NA TRŽIŠTE DOBIJENIH PROIZVODA	U skladu sa propisima	ZOV i Pravilnici za nusproizvode	Nusproizvodi se trenutno ne prerađuju.	Uprava Ministarstvo	Biznis plan Ovaj Plan Propisi		1.januar 2031.

OBUKA INSPEKTORA I USPOSTAVLJANJE PLANA SLUŽBENIH KONTROLA	Organizovanje obuka, izrada procedura, instrukcija, uputstava, vodiča i Plana službene kontrole, u skladu sa propisima	ZOV i Pravilnici za nusproizvode	Inspektori su imali sporadične obuke kroz projekte i TAIEX.	Ministarstvo Uprava	Organizovanje obuka, izrada procedura, instrukcija, uputstava vodiča i Plana službene kontrole.	Budžet Donacije TAIEX BTSF	kontinuiran o
---	---	----------------------------------	--	------------------------	--	-------------------------------------	------------------